

صوت خانداں

میر تقی حسین کی گائی

بغ

نشر بنام، وابستہ بہ مؤسسہ فرهنگی میرداماد

سرشناسه : حسینی گرگانی، سید میر تقی، ۱۳۳۰ -

عنوان و نام پدیدآور : صولت خاندان صولی / تالیف میر تقی حسینی گرگانی.

مشخصات نشر: گرگان: موسسه فرهنگی میرداماد، انتشارات بنام، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۳۰۴ ص.

شابک: 978-600-95785-3-5

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

موضوع : صولی (خاندان)

رده بندی کتب: CS ۱۴۱۰ / ۹۱۳۹۴ ص /

رده بندی یوبی: ۲۰۹۵۵/۹۲۰

شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۳۷۹۱۳

موسسه فرهنگی میرداماد

صولت خاندان صولی

مؤلف : میر تقی حسینی گرگانی

انتشارات : بنام (وابسته به موسسه فرهنگی میرداماد)

قطع : وزیری، ۱۰ ص

سال و نوبت چاپ : چاپ اول / ۱۳۹۴

شمارگان : ۱۰۰۰

قیمت : ۱۲۵۰۰ تومان

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۷۸۵-۳-۵

تمامی حقوق این اثر محفوظ می‌باشد.

توزیع:

گرگان، بلوار شهید مفتاح، موسسه فرهنگی میرداماد

تلفن: ۰۱۷-۳۲۴۲۶۱۹۱-۳

فروش اینترنتی:

www.mirdamad.org

فهرست مطالب

۹.....	پیش‌گفتار
۱۵.....	رُزبانِ صول
۱۶.....	اسلام آوردِ صول بن تکین
۲۸.....	فیروز بن تکین
۲۹.....	ابوالفضل عمرو بن مسعدة بن محمد بن صول
۳۰.....	ابوعماره محمد بن صول
۳۱.....	طیب بن محمد بن صول جرجانی
۳۲.....	ابوعمر و محمد بن طیب بن محمد بن صول
۳۲.....	احمد بن محمد بن طیب بن محمد بن صول
۳۲.....	عبدالله بن عباس بن محمد بن صول
۳۴.....	احمد بن عبدالله بن عباس صولی
۳۷.....	حسن بن عبدالله بن عباس صولی
۳۸.....	ابراهیم بن عباس بن عبدالله
۴۰.....	ابراهیم صولی
۷۰.....	نامهٔ متوکل به امام هادی علیه السلام

- ۷۳..... برخی از اسناد صولی
- ۷۴..... روایات ابراهیم بن عباس صولی
- ۸۳..... تشیع ابراهیم بن عباس صولی
- ۸۴..... ابراهیم صولی و تقیه
- ۸۶..... توثیق ابراهیم صولی
- ۸۷..... برخی از علماء ابراهیم صولی
- ۹۲..... برخی از اشعار ابراهیم صولی
- ۹۵..... مدح متوکل
- ۹۷..... مدح معتز عباسی
- ۹۹..... مدح فضل بن سهل
- ۱۰۱..... مدح حسن بن سهل
- ۱۳۴..... آثار صولی
- ۱۳۵..... درگذشت ابراهیم صولی
- ۱۳۶..... ابوالفضل اسحاق بن ابراهیم بن عباس صولی کاتب
- ۱۳۷..... غُدر
- ۱۴۱..... ابوبکر محمد بن یحیی صولی
- ۱۵۴..... آثار محمد بن یحیی صولی
- ۱۵۸..... برخی از کلمات «الأوراق»
- ۱۶۳..... درگذشت محمد بن یحیی صولی
- ۱۶۵..... اشخاصی که از صولی نقل حدیث دارند
- ۱۶۶..... اساتید روایی صولی
- ۱۷۰..... از سخنان ابی بکر صولی

- توثیق محمد بن یحیی صولی ۱۷۱
- برخی از احادیث محمد بن یحیی صولی ۱۷۲
- ویژگی‌های امام رضا علیه السلام ۱۷۴
- مادر گرامی امام رضا علیه السلام ۱۸۰
- سعایت علیه امام کاظم علیه السلام ۱۸۴
- خطاب هارون رشید به پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۹۱
- ولایت عهدی امام رضا علیه السلام ۱۹۵
- مناظره امام رضا علیه السلام با یحیی بن ضحاک در مسئله امامت ۲۰۵
- شهادت امام رضا علیه السلام ۲۰۸
- تصریح امام رضا بر امامت امام حوا علیه السلام ۲۱۱
- جبر و اختیار ۲۱۲
- سوگند خوردن عبدالله بن مصعب زبیری ۲۱۸
- زید بن علی علیه السلام ۲۲۳
- زید بن موسی علیه السلام ۲۲۴
- رباعی ابو نواس در مدح امام رضا علیه السلام ۲۲۷
- نمونه‌ای از اشعار ابوبکر محمد بن یحیی صولی ۲۲۸
- ابوعلی احمد بن محمد بن جعفر صولی ۲۴۴
- توثیق ابوعلی صولی ۲۴۶
- آثار ابوعلی صولی ۲۴۸
- وفات صولی ۲۵۰
- شاگردان ابوعلی صولی ۲۵۰
- اساتید روایی ایشان ۲۵۰

۲۵۰	روایات ابو علی صولی
۲۵۵	فهرست آیات
۲۵۷	فهرست اعلام
۲۷۳	فهرست اشعار
۲۹۵	فهرست منابع

www.ketab.ir

پیش‌گفتار

الحمد لله من أول الدنيا إلى فنائها
و من الآخرة إلى بقائها و الحمد لله على كل نعمة
و استغفر الله من كل ذنب و أتوب إليه يا أرحم الراحمين.

پس از ستایش و ستایش خدای همتا، و درود بی‌پایان بر دودمان پاک
پیامبر خاتم النبیین، رساله حاضر، حاصل تلاش مستمرّ حقیر در به ثمر رساندن
مجموعه گران‌قدر فرهنگ‌نامه مفاخر/شیرآباد، جرجان (استان گلستان) است.
خاندان صولی از حاکمان صاحب‌قدرت و سجاعا، بر آوازه‌اند که وصف آنان
در تاریخ اسلام و ایران ثبت شده، و مورخان در توصیفات مسلمانان، بدان
پرداخته‌اند.

محمد بن صول شخصی سیاسی و جنگاوری توانمند بوده، وی در درگیری
بنی عباس با بنی امیه نقش ایفا می‌کرد و خود را در صف طرفداران بنی عباس
قرار می‌داد؛ زیرا قدرت سیاسی و قدرتمندان و حاکمان صدر اسلام را به‌خوبی
می‌شناخت؛ وی برای این‌که فرزندان را نیز صاحب نفوذ و قدرت کند، آن‌ها را

به فن کتابت و منشی‌گری سوق داد^۱ و به ادبیات عرب راهنمایی کرد. آن‌ها نیز خود را به دربار حاکمان وقت که فرزندان عباس بن عبدالمطلب بودند و خویشان را خلیفه و یا امیرالمؤمنین می‌خواندند، رساندند و از قدرت نوظهوری که در اسلام پیدا شده بود، بهره‌مند گردیدند. بیشتر فرزندان محمد بن صول و تعداد زیادی از نوادگانش، جزو منشیان و کاتبان، و از دانش ادبیات عرب نیز برخوردار شدند. «آدام متز» می‌نویسد:

۱. این خلدون دربارهٔ علل نیاز به دیوان و نگارش نامه‌ها می‌نویسد: «در دولت اسلامی که نیاز شدید بدان پیدا شد، به سبب کیفیت زبان عربی و بلاغت در تعبیر از مقاصد بود؛ چه کتاب‌کنه حاجت انسان را اغلب بلیغ‌تر و رساتر از تعبیر لسانی ادیان کردند. کاتب امیر، یکی از خویشاوندان و بزرگان قبیلهٔ او به شمار می‌رفت که بدین سمت انتخاب می‌شد؛ بنابر آن خلفا و امرای صحابه در شام و عراق نیز چنین کسی را به کاتبی خویش برمی‌گزیدند تا از لحاظ استداری و - اسرار، مورد اعتماد باشند. رفته‌رفته تبااهی به زبان راه یافت و به منزلهٔ صنعتی گردید که به اهل فن و کسانی که آن را نیک می‌دانستند، اختصاص یافت، و خاندان عباسیان خداوندان آن منصب را در پایه‌های بلند می‌دادند، و کاتب ایشان، اسناد دفاتر احکام را [بدون دخالت دیگری] صادر می‌کرد و در پایان آن، نام خود را بر سر نوشت و آن را با مهر سلطان مهر می‌کرد، و بر روی مهر سلطان نام یا علامت او منقوش بود.

یکی دیگر از پایگاه‌های نویسندگی توقیع است. و آن چنان است که کاتب، حضر و سلطان، هنگامی که مجالس فرمان دادن و حل و عقد امور تشکیل می‌شد، کاتب می‌نشست و احکام و دست‌ورهای را که پادشاه به وی القا می‌کرد با موجزترین و بلیغ‌ترین الفاظ، نامه‌ها و شکایات را می‌نوشت و ترجیع‌نویس باید از بلاغت و سخن‌وری، حظی وافر داشته باشد تا توقیعات وی درست باشد».

سپس اضافه می‌کند: «و باید دانست که خدایگان دیوان توقیع، ناچار باید از میان بالاترین طبقات مردم و خداوندان مروّت و حشمت برگزیده شود و بهرهٔ وافق از دانش و بلاغت و سخنوری داشته باشد؛ چه در معرض کار قرار می‌گیرد که ناچار باید اصول علوم را بداند؛ زیرا در مجالس پادشاهان و مقاصد احکام ایشان، این‌گونه مسائل پیش می‌آید؛ به اضافهٔ چیزهایی که او را برمی‌انگیزاند تا با آداب معاشرت پادشاهان آشنا باشد و رسوم ایشان را مراعات نماید و به فضایل و صفات نیک متصف باشد ...». مقدمه

آن دسته از آزادگان و اشراف ایرانی که در نهضت عباسی نقش داشتند و از خراسان همراه ایشان به بغداد آمدند نیز در قرن سوم، اهمیتی بسزا یافتند. اینان به دلیری و پایداری خود مباحثات می‌کردند و می‌گفتند: «ما در آستان شاهان ایران زاده شده و زیر بال خلفای اسلام بار آمده‌ایم و در کردار و منش، قدم به قدم، از چونان بزرگانی پیروی می‌کنیم»^۱.

تشیع این خاندان بیشتر به برکت وجود خانم محترمه‌ای به اسم غَدر بود. وی مادر بزرگ، عَمَد بن یحیی صولی و کنیز عبدالله بن عباس بود. غَدر همچنین به مدت کوناها در منزل مأمون عباسی و امام رضا علیه السلام به عنوان کنیز حضور داشت که در زمان حضور در منزل امام هشتم علیه السلام، به برخی از سجایای اخلاقی و رفتاری آن جناب آگاہ یافت. از این رو این صفات حمیده را به فرزندان، خویشان و کسانی که با او معاشرت داشتند، منتقل می‌کرد. ابوبکر صولی گوید:

پدر بزرگم به این خانم تبرک می‌رسانست. غدر، زنی فهمیده و باهوش بود و من در عقل و سخاوت دست، هرگز زنی را ندیده‌ام^۲.

بدیهی است که فرزندان و اقوام این بانو شیعه و علاقه‌مند به ساحت قدسی امام هشتم و فرزندان و پدران معصوم آن جناب گردیدند و این خود، سببی قوی برای تشیع و ارداتمند شدن به امامان والا گوهر است. چنان‌که درباره امام رضا علیه السلام گفته است:

... امام رضا علیه السلام نماز صبح را در اول وقت انجام می‌داد، سپس به مسجد می‌رفت و سر خویش را بر نمی‌داشت تا آن‌که آفتاب در آسمان بالا می‌آمد، پس از آن، برای

۱. تمدن اسلامی در قرن چهارم هجری، ص ۱۸۴.

۲. وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۴۵۰.

رسیدگی به امور مردم و پاسخ دادن به آنان می‌نشست ...^۱

گفته شده است که ابراهیم بن عباس و محمد بن یحیی صولی، زندگی‌شان با تقیه سپری می‌شد؛ به طوری که ابراهیم بن عباس، در زمان متوکل، اشعارش را که در مدح امام هشتم سروده بود، سوزاند و اسم پسرانش را تغییر داد؛ محمد بن یحیی صولی نیز در حالی که در بصره مخفی شده بود، در همان جا جان سپرد.

گریه جغراف دانی چون یاقوت حموی و برخی دیگر گفته‌اند که واژه «صولی» ریشه‌ای عربی ندارد و برگردان لفظ ترکی «چول» است، اما در ماده‌اش به «صول» که از سدد و واد و لام گرفته شده، شباهت و بر قدرت و برتری دلالت دارد. احمد بن فارس گوید: «صَالٌ عَلَيْهِ يَصُولُ صَوْلَةً إِذَا اسْتَطَالَ»؛ «صال علیه، یعنی هرگاه بر وی برتری و قهر و غلبه چوید».

شایان ذکر است که حقیر به شباهت ظاهری بسنده کرده و از واژه تازی آن استفاده کردم و این کتاب را «صولت خاندان صولی» نام گذاردم. خواننده گرامی، هنگام مطالعه، به وضوح در خواهد یافت که اسم مزبور با خاندان صولی بسیار متناسب است.

خوانندگان محترم، پس از مطالعه احوال، اشعار و سخنان ادیبانه ابراهیم و محمد بن یحیی شطرنجی صولی، از فزونی منابع خواهند یافت که در حد امکان سعی کرده‌ایم، به شرح حال این خاندان پردازیم و نکته‌ای را از منابع فروگذار نکنیم. بلکه حتی کوشیده‌ایم در این کار، با فرانگری زوایای پنهان زندگی این خاندان بزرگ را به شما باز نمایانیم اما چنانچه به کاستی و کمبودی برخورد

کردید، ایمدوارم با دیده عفو بدان نگریسته، آن را به اینجانب تذکر دهید. پیشاپیش از لطف شما تشکر می‌کنم؛ از خداوند بزرگ و امام رضا علیه السلام گذشت و اغماض را آرزومندم.

قم - میر تقی حسینی گرگانی

۱۳۹۲/۶/۳۱ = ۱۵ ذی القعدة الحرام ۱۴۳۴

www.ketab.ir